

У НОВОМ САДУ У НЕДЕЉУ 31. МАЈА 1887.

ГОДИНА XII.

ПОЗОРИШТЕ

БРОЈ 14.

УРЕЂУЈЕ А. ХАЦИЋ.

Излази за време бављења позоришне дружине у Н. Саду свака представа, иначе сваког месеца по један пут на по табака. — Стоји за Нови Сад 40, а на страну 60 новч. месечно. —

СВЕЧАН ГОВОР

подначеоника А. ХАЦИЋА о прослави 25-годишњице српског народног позоришта
у новом саду.

Сретни су народи, којима пису сметале светске незгоде, те су слободно и без многих запрека могли доћи до својих позоришта, до тих живих школа за народну просвету, добар укус и угlašeniji живот, до тих живих школа, у којима се народ учи и одушевљава за све, што је лено, добро, илеменито и узвинено.

Српском народу не беше суђена та сретна звезда.

Ко позије нашу трагичну повесницу, ко зна тужне згоде и кобне прилике, које су као помаман вихор бесниле над нашим народом: не ће се чудити, што је сав наш духовни живот за неко време тако рећи уништен био.

Много горких мука, тешких беда и великих певоља трпео је вековима наш наративни, мученички народ, али, хвала буди снази његовој, он их је сретно претрео.

Након дуга ена раскинуо је народ наш старе окове своје, у којима му окован беше цео просветни живот његов, почeo је живити новим просветним животом, и у том свом новом животу стекао је оно, што га сада чува од моралне смрти — стекао је своје народно позориште.

Том тековином подмирио је једну од својих најиречих потреба народних.

Погледајмо друге земље и народе. Да-режљивошћу и негом великаша и богаташа постала су у њих многа и многа ваљана и угледна позоришта!

Они су сматрали за славу и част назива-ти се потномагачима позоришне уметности.

Можемо ли се ми подицити том срећом? Где су ти великанци, које је заболела глава од тешке бриге за нашим позориштем? Где су ти богатаци, који би бар један малени део свога богатства жртвовали племенитој уметности драматској?

О српском народу вели се, да је сиромах; али тим већим попосом може по-гледати на своје позориште, које је само својим пожртвовањем, својом бриgom, и својом рођеном муком стекао и до сада одржао.

Наш сироманији народ стекао је себи позориште, одржао га и дочекао је с попосом, да данас слави 25-годишњицу опстанка му.

Славећи ту заиста ретку и лену прославу, најприличније је, да овом приликом бацимо лестимичан поглед на постанак и развитак српског позоришта у оните и народног народног позоришта на посе.

Према ономе, како се наше позориште развијало, могли бисмо поделити историју српског позоришта на четири доба:

1. доба првих покушаја, или дилетантизма са децом, које се почине са огледима М. Јелисејића г. 1787;

2. доба дилетантизма са одраслим људима, које започиње Јоаким Вујић г. 1837;

3. доба глумовања, где се појављују људи, који су се одали на позоришну струку, који већином од ње и живе, и који под управом својих управитеља дају представе и из једнога места путују у друго, дакле су прави глумци.

Почетак томе добу можемо наћи г. 1839. и 1840. у Панчеву и Новом Саду.

4. доба пародних позоришта, где се појављује идеја, да је позориште установа од опште вредности, коју треба сав парод да пригрли и узме под заштиту части своје.

То доба почиње код нас 16. јулом 1861. кад је образована прва пародна глумачка дружина у Новом Саду.

По изворима, који су сам досад поznati, појавило се прво српско позориште у В. Бечкереку око године 1787.

Завео га је бечкеречки учитељ Марко Јелисејић, који је од својих ђака склопио млађахну дружину, у којој се одликовао Аркадије Пејић, ком је тада било 10 година.

По томе праотац српском позоришту беше М. Јелисејић, а глумач-ветеран А. Пејић, који је г. 1867. умръ у Темињвару и тако доживио осамдесетгодишњицу свога глумовања.

Јелисејић је започео представе с децом.

То беше први корак, то беху још веома несавршене позоришне представе.

Од детета се највише може тражити, да слободно „открише“, што је научило на намет; задовољни смо с њиме, ако се не збуни и с позорище не побегне и пљескамо му.

Ту о позоришној вештини још није могло бити говора, највише ако је које се сме бачено у млађахне духове, ако се у њима побудила љубав к позоришту.

Од таке деце постају често славни глумци, песници, али увек до гроба остају верни пријатељи позоришту.

Представе са одраслим људима и младићима отиочео је давати г. 1813. Аћим Вујић, славеноп-српски списатељ.

Он се, покрај других својих послова, 22 године, дана, дакле од г. 1813 до 1835, бавио и с позоришним представама, и те је давао у Пешти год. 1813., у Баји и Сегедину 1815., у Земуну 1823., у Темињвару 1824., у Араду 1832., у Крагујевцу и Панчеву 1835.

Остали представљачи били су добро-

вљаји из оних места, у којима су биле представе, ионајвише ђаци из већих школа, а где њих није било, као у Земуну, видимо и учитеља Јовановића и „његове познапинке“ међу приказивачима.

Те дилетанте морао је Аћим Вујић свагда учити и спремати за представе.

Тада још не беху стална ни мађарска позоришта, него су путовала из једнога места у друго, али као да су била у свези са српским позориштем, јер је тада у једно и исто време изашло па јавност дело „Прни Ђорђе“ и на српском и мађарском језику.

На мађарском написао га је Стеван Балог, који је 1857. год. у мађарском народном позоришту у Пешти славио славу свога педесетогодишњег глумовања и сам изабрао тај комад, и ако је већ био застарео.

Ту прву представу „Прнога Ђорђа“ па мађарској позорици описује славна мађарска глумица Ружа Дериница у своме дневнику овако: „У то време написао је Стеван Балог позоришно дело: „Прни Ђорђе“ с песмама, које је у поте ставио Гаврило Роткренф (Матраји), коме је тада тек 14 година било.

Мелодије од тих песама биле су тако карактеристичне, као да је композитор увек живео међу Србима.

Песме те тако се јако допале, да су учиниле, те се „Прни Ђорђе“ дugo и дugo одржао на позорици.

Ја сам приказивала у том комаду Ружицу и певала сам једну песму сама, а једну у дујету на — српском језику.

Прва је тужна, жалосна и почињала је овако:

Што ми фајде од младости,
Кад пребивам у жалости,
Што не могу с драгим бити
Ни о дану ни у ноћи.

Друга песма веома је лепа и мија и пева је Ружица са драгим својим.

Свака строфа од те песме започињала је овако:

Девојице, девојице!
Ружко румена!

Ја те волем, ја те љубим,
Душо рођена!

Те песме прибавије су ми толико славе,
толиког признања, каквог није добио у оно
добра нико.

Сваку песму морала сам отневати по
 неколико пута, а после тога шије било
краја бурном таштању и изазивању.

Треба знати, да је у то доба становало
у Пешти много Срба.“

Сам Ј. Вујић пише у своме „Животопи-
санију“ (1833.) о својим представама овако:
„Ово је целоме Роду нашему познато, да
нико от Серба до меје није се попео био
на театралној позориште.“ (Стр. 416.) Пре-
лази после на своје представе, које иду хро-
нолошким редом овако: Прва је представа
била у Пешти у мађарском театру 1813. ав-
густа 12. и давана је „Крепиталица.“ Доход-
ак је био 610 ф. 27 кр. у шајну. Отуда је
 трећина дата сиромашним ћајцима, који су
 му помогали, друга трећина мађарском
позоришном друштву, где је представа
давана, а трећа трећина школи препар-
андској у Сент-Андији (стр. 420). —
Друга је представа била у Баји, 18. јан.
1815, где је даван „Инкле и Јарика“
(иначе и „Фернандо и Јарика“). Приход
је био 302 ф. 30 кр. у шајну, и тај је
поклоњен удовицама и спротама војничким
(стр. 423). — Трећа је представа била у
Сегедину 5. авг. 1815., и даван је „Црни
Борбе“ и то два пута. Приход је био
525 фор. у шајну, од чега је дао пого-
релој српској цркви сегединској у горњој
варовни 400 ф., а осталих 125 ф. дао је
пола сегединској болници, а пола спро-
тињи без разлике вере (стр. 425).

Од год. 1835. до 1840. као да није
било у Угарској стапних раденика на по-
љу позоришне уметности, али драму све-
срдно обраћаваше Јован Ст. Поповић,
кога праведно називају оцем новије наше
позоришне књижевности.

Он је најближљије обраћивао исто-
ријске предмете; али није заборавио ни
породична ни друштвена питања, па ни по-
једине махије нашег друштвеног живота.

Год. 1838 и 1839 давало је тако зва-
но „летске позоришно друштво“ М. Бре-
жковскога и дружине му у Н. Саду пред-
ставе

Томе друштву били су чланови: М.
Брежовски, Пера Коров, Јова Капдеморд,
Ђ. Анастасијевић, Стева Карамат, Тома
Исааковић, Соке Јовановићева (и сада живи-
ва), Ката Јовановићева, Сава Шурђе и Ђ.
Грујић.

М. Брежовски представљаје старце,
Ђ. Анастасијевић љубавнике (овај је после
узeo за жену Соку Јовановићеву), Тома
Исааковић јунаке, Стева Карамат и Пера
Коров шаљивчице, Стева Шурђе добро-
душне старце, Ђ. Грујић смештењаке и
Јова Капдеморд људе сплеткаше.

Играли су обично без шантача, јер су
улоге своје знали као оченаш на памет
сви без разлике.

То друштво одлазило је после у Зе-
мун, Панчево, Загреб, Карловач, Сисак и
Београд, па је и тамо приказивало.

Од то доба па све до оснивања наро-
дног позоришта 1861 г. ако је и био
прекидан низ позоришних представа, али
није више био прекидан низ позоришних
традиција, и позоришта идеја развијала се
у нашем пароду све већма и већма.

Г. 1839. радио се у Новоме Саду па
тому, да се подигне неко „оните народно
позориште“.

У 39. броју „Магазина за художе-
ство, књижевство и моду од год. 1839
читамо ово: „Нови сад. Априлија т. г.
С радишћу хитимо читатељима напег
Магазина јавити, да се код нас под пред-
седашјем Благородног Господина Геор-
гија Сервицки, од Терек-Кањиџа, жар-
ког нашег родољубца, Великог Српски
Муза Меџепата, благодјетелно Друштво,
из Срба, Немаца, Мађара и Евеја са-
стојеће, завело, које је у намјеренију
овде давно жељајеми Оаште - Народни
Teatrer зидати. Племенити наши магистрат
жељу Друштва данас је одобrio; сад се
још од сл. Џ. К. Консимије милостиво
рјешеније очекује; својом приликом хо-

ћемо миље сонароднике и соотечественике наше средством Магазина о обштеноплезном овом заведенију обширио известити. За сада само нашим Читатељима радостно јављамо, да се Друштва овог већа част из чисти овејани Србаља састоји:

Ал' од те намере, да се оснује „опште народно позориште“ у Новом Саду, не би ништа.

1840. г. склонило се у Сомбору драговољачко друштво позоришно од тамошњих приправника и Сомборкиња.

То друштво давало је више представа.

У времену од 1840. до 1846. појављује се јачи покрет у пословима позоришним.

У великом здању кнеза Михаила „код Јелена“, па онда у београдском Ћумруку отворише се јавне представе, које су томико утицале на слушаоце, да у народу нашем искрену мисао о сталном народном позоринту.

Јован Стерија Поповић стави се на чело том позоришном покрету и државна влада одреди позоришну субвенцију од 2.000 талира.

Никола Ђурковић појављује се у то доба као изврстан глумац и радник на посрблјивању талијанских дела.

Посербно је и превео 30—40 дела, која се и данас налазе у рукопису.

Ово позориште стајаше у свези са Панчевом. Представе су даване на изменице у Београду и у Панчеву.

Настојањем парочита одбора почеше се купити знатни прилози па *зидане* народнога позоришта у Београду, коме па скоро би ударен темељ, али грађевина брзо напуштена, кад се приметило, да је основа неудесно изабрана на гњиломе земљинту.

У овом стеријином позоринту већина представљачког особља била је из Новога Сада.

Кад се у Новом Саду г. 1840. беше разинило „летеће“ позоришно друштво, глумци се поделе на две стране: једни оду у Београд, а други у Загреб, где је у то доба покренуо мисао о народноме „казалишту“ гроф Јанко Драшковић са

дром Д. Деметром, те им тако буду од велике помоћи, дајући више живота њиховом раду.

1840. године позове управа загребачке читаонице трошком својим то „летеће глумачко друштво“ из Новог Сада у тој намери, да се на „загребачком казалишту“, па ком се једнако „немачки приказивало“, почне један пут и „хрватски приказивати“.

На овај позив дође новосадска глумачка дружина у Загреб и у среду 10. јуна 1840. г. започне приказивати на народном позоришту у Загребу.

Први је комад био „Јуран и Софија“ или „Турци код Сиска“, од Ивана Кукуљевића Сакцинског, а пролог је написао Иван Мажурунић, прећашњи био хрватски.

У почетку истога пролога вели:

„Из дољних странах домовине напије
Ево нас овде за прокушат' оно,
Што никад нитко прокушао није
На мјесту овом!“

Тада се прозове загребачко варошко казалиште „народно илирско“, и тада одлучи „народна читаоница“, да се купе драговољни прилози на ту цел.

Тим радом својим припалила је жижак позоришни у Загребу дружина из Новог Сада.

Год. 1844. склони Константин Поповић „комораш“ у Новом Саду драговољно представљачко друштво, већином од чланова своје породице.

То друштво даваше 1844. и 1845. под његовом управом више позоришних представа у гостионици „код фазана“, спроју садашње позоришне зграде.

Представљали су: „Турке у Босни“, „Кнеза од Херцеговине“, „Два оца“, „Пастирку“ и друге комаде.

Представљачи беху: Васа Јанковић, Димитрије Поповић, Димитрије Калић, Ђорђе Рајковић, Милутин Поповић, Дим. Михајловић (Мита „барон“), Милан Д. Радић, Сима Поповић, Глиша Новаковић; Катарина Петровићка, Анка Поповићева, Софија Стојановића, Катица Ана-

стасијевића; за дечије улоге: Аца Поповић и Анка Новаковићева.

Представе те изазваше онда тако одушевљење, да је Радивој Стратимировић испевао А. Поповићевој оду, из које ћемо навести овде један одељак:

„Пријатности у златноме руну,
На Талије бајателном чуну,
Душа м' тежи к цели,
Где се среће бели
Рајеког двора красота!“

Представе оваких позоришних дружина потхраливале су љубав к српском позоришту, па су биле с једне стране згодно средство противу туђинске паметнице, а с друге опет умањаваху предрасуде против глумачкога реда, јер су обично представљали младићи и девојке из бољих кућа.

1848. година прекиде сваки рад позоришни.

Од даровове звеке и буке поилашене виле побегоне у самоћу, па се тамо пријајаше за неко време.

Од г. 1848 до 1860 не појављују се у нашим крајевима никаква глумачка друштва.

Место њих долазе од 1850 до 1859 дилетантске дружине: у Сомбору Суботици, Иргигу.

Кад је у Угарској обнародована октобарска диплома г. 1860, те се тако дошло до веће политичке самосталности, почеше позоришне дружине на ново ускршавати и пастављати своју радњу па различитим странама, док се не склонише и ујединише у Новом Саду као српско народно позориште.

То се десило овако.

Неко немачко друштво дође г. 1859 у Чанад, и ту поче давати представе.

Срби тамошњи, као Д. Ружић, К. Хацић, Јован Путић и још неки излазили су у тим представама као статисте.

Кад оде немачко друштво, зажеле Срби да имају своју позорницу. С тога склонише дружину под управом Стевана Протића и одиграју неколико комада. Из Чанада дођу у Сент-Микулш. Ту их напусти Про-

тић, али кад се и само друштво хтеде да разиђе у В. Кикинди, прими се управе пок. Ј. Кнежевић и поведе дружину у Турски Бечеј, па онда у Н. Сад, баш у зиму 1860. год. кад је проглашена октобарска диплома, која је донела била колико толико слободе.

У дружини Јована Кнежевића били су тада ови чланови: Васа Марковић, Димитрије Марковић, Димитрије Ружић, Ђорђе Рајковић, Јован Путић, Константин Хацић, Лаза Поповић, Никола Зорић, Павле Степић, Стеван Чекић, Драгиња Поповићева, (Ружићка), Марина Рајковићева и М. Рајковићка.

Сви ти чланови родом су из Баната, осим Стевана Чекића.

Кнежевић је у Н. Саду веома добро ишло и да пису били понустили зидови од дворане „код царице Јелисавете“, он не би одлазио па скоро из Н. Сада, али тако мораде још те исте зиме оставити Нови Сад.

О његовој последњој тада представи, која је могла постати по Нови Сад веома кобна, прича очевидац (Ј. Ђорђевић) ово:

Овдашња публика и многи из околине изгледали су с нестрпљењем, да виде на гласу дилетанта Л. Бојића, који је тада излазио први пут на позорницу као Кир Јања.

Свак, који је чуо кадгод за име Бојића, који је сваком, кога је познавао, знао вешто подражавати у мимици и говору, обећавао је себи необичну забаву, да види како ће Бојић приказати Кир-Јању, ту најпопуларнију особу наше комичне књижевности.

Већ па читав сахват пре заказаног почетка била је дворана душиком пуна.

Очекивали смо с нестрпљењем, да се дигне завеса.

Дочекасмо и то: завеса се диже.

Кир-Јања започе уз буран пљесак своје „Пан метрон аристон“; али тек што прође неколико тренутака, а у десном углу дворане зачу се неки жагор и жубор.

Публика поче онамо гледати.

Видесмо, где неки показују горе.

Немир постајаше све већи и већи.

На један пут зачу се вика: Ватра! Ватра!

И сад — али ко да ошире тај призор?

Преко испреваљиваних клупа и столица, уз ужасну вриску и писку деце и жена, уз грозну вику и страшну лупу устреми се светина к вратима.

Неки појуре на позорницу.

Нико не зна ни шта је, нити шта да се ради. На вратима се загушило. Ошта сметња и забуна.

Завеса час се спушта, час се диже.

То страховито стање трајаше неколико тренутака.

На једанпут засвира свирка.

Неки из гомиле почеше викати: „Натраг, није ништа!“

Тако се свет разналожи и умири.

Неки оду кући, а већина врати се у дворану.

Ал' је још подуже трајало, док се жагор стишао толико, да се приказ „Кир-Јање“ могао почети и довршити.

Тај догађај мучно је утицао и на глумце и на публику.

Непрестано запиткивасмо један другога: Шта то би?

Неки су говорили, да су под собом осетили неки потрес, као кад се слеже под; али најпосле сложисмо се у томе, да заиста није било ништа, и радовасмо се, што не чујмо, да ће коме догодила каква већа несрећа, која се у таким приликама лако може десити.

Али други дан (21. децембра) упренистимо се јако, кад чујмо, да је синоћ цвет наше публике пун 3—4 сата био заиста у највећој опасности.

Главни зид од зграде са западне стране слегао се био веома приметно за то време, и сам промисао божији сачувао нас је овом приликом од ужасне катастрофе.

На измају 1858. г. радио се у нас најпре тек па томе, да се успостави српска читаоница у Н. Саду за то, да буде мати народном позоришту.

Кад се већ дознало, да је устав чи-

таонички потврђен, отпоче Ј. Ђорђевић на крају год. 1860 у „Српском Дневнику“ пиз чланака о потреби народног позоришта.

То беху оне тако зване „варнице дневникова кресива“, које свуда падоше на добру труд.

Прилози почеше долазити и без нарочита позива.

То даде повода г. 1861. главној скупштини новосадске читаонице, којој је тада председник био др. Светозар Милетић, те усвоји предлог: да читаоница прими на себе целу позорину ствар.

Учинивши то, читаоница пошиље молбу влади у Будим, да јој се допусти, да сме купити прилоге на позорините, и да сме држати скупштину тих приложника.

Допуштење једва дође при крају септембра 1861.

Тада читаоница позове у помоћ народ, који се одзове прилозима, који за неко време начине главницу од 30 и више хиљада форината.

Скупштина позорине састаде се у мају 1862, изради устав и пошиље га влади на одобрење.

Две и по године радио се док се тај устав потврдио, а за цео овај посао требало је шест година дана.

Морали смо сматрати за велику милост, лито нам се од згоре допуштало, да се смемо старати сами за себе!

17. јуна 1861. г. дође опет Ј. Кнежевић у Нови Сад, да даје представе у арени код „зеленог венца.“

Добрим представама својима знао је и онет публику задобити, ал' овом приликом би лоше среће: друштво му се распушта.

Тада девет чланова његове позоришне дружине: Дим. Марковић, Коста Хаџић, Никола Недељковић, Д. Ружић, Михаило Гавриловић, Стеван Чекић, Михаило Рац, Младен Џвејић и Драгиња Поповића замоле писмено позоришни одбор читаонички, да их узме у своје закриље и да их „постави у то стање, да под врховном управом и надзором одбора себе и за даље своме задатку могу посветити.“

„Ако иак то неби могло бити,“ — веле у својој молби — „готови смо, (мада нам врло тешко пада ово изрећи) одрећи се и позоришта самог и с њиме скончани надежда наши, него ли се дати и даље употребити као оруђе у рукама човека, који позориште сматра за предмет обичне спекулације.“

Одбор прихвати ту молбу у својој седници од 16. јула 1861 и повери управу и старање над тим члановима посебном позоришном одбору, коме беше председник Јован Ђорђевић, а чланови му: др. Јован Андрејевић, Ђ. Поповић, Емил Чакра и Јован Јовановић (Змај). Уједно одлучи одбор, да се набаве још 3 мушки и 3 женска члана.

Одбор састави дружину па брзо и већ 23. јула 1861 беше прва представа и том приликом приказали се: „Пријатељи“, од Љ. Лазаревића, и „Мушки метод и женска мајсторија“, шаљива игра у 1 чину, коју је по мађарском инсцену Јаушу Кевиру прерадио Ђ. Вукићевић.

Тако се под управом и непосредним сложним утицајем народних књижевника почело развијати наше позориште у правцу чисто народном и идејалном, напредујући сваке године и у позоришној уметности и у своме утицају на народ.

У глумаца беше тада родољубља, одушевљења, јер се то од њих и тражило и неговало пајвећма.

Г. 1861. прославило је и наше позориште славу стогодишњице Саве Текелије у Новом Саду тиме, што је давало две свечане представе у арени, и то 17. и 18. августа.

Први дан приказан је „Ајдук Вељко“, од Ј. Драгашевића, а други дан „Кир Јања“, од Ј. С. Поповића.

Та друга представа знаменита је с тога, што је Кир Јању приказао Стеван Пантeliћ, који је то вече ступио на позорницу у друштву са још неким својим драговољачким друговима, који су давали представе у то доба у родољубивој кући

Ј. Станковића у Будиму у корист пародном позоришту.

Пантeliћ је игром својом надвисио сваку хвалу, која се проносила о њему.

У игри његовој била је спојена природа с уметношћу на диван, естетичан начин.

Силан свет који се слегао у арену из свију крајева српских, био је игром његовом очаран, одушевљен, занесен, као никад до тада.

Свак је осећао присуност позоришне музе у новом светилишту њеном.

Али у ту општу радост и занос помешано је било и доста горчине и жалости при помисли, да је то први, а може бити и последњи пут, да српски народ у храму српске Талије гледа једног од најдаровитијих синова својих, кога је Бог и природа на једно, а гвоздена нужда домаћих прилика на друго што одредила!

Не знамо, или је већи био понос, или већи стид, што је у тај мах осећао сваки Србин, који је своме добру рад.

Понос, што могосмо целоме свету рећи: Ето, дођите и гледајте, шта и ми имамо!

Стид, што смо страховали, да не буде моћ спољашњих прилика у нас још и сада толика, да ће се због њих и најејајнији дарови морати затрпати још и онда, када се указаше пред целим народом у свом пуном блеску, сјају и величини.

После тога ступио је Пантeliћ још један пут на позорницу, онет у улози „Кир-Јање“, кад се дружина српског народног позоришта бавила у Карловцима.

Отац нашег народног позоришта и тадањи управитељ његов Јован Ђорђевић трудио се, да га задобије за члана позоришној дружини; али се томе противио отац нашег Пантeliћа, који је хтео, да му син буде калуђер.

Стева попусти вољи очиној и оде у калуђере, где је стекао лепа имена и лепа гласа као вешт проповедник, ма да се и ту сваком приликом видело, да је у њему сахрањен велики глумачки дар, који би га прославио у великом свету, да се посветио био глумачкој уметности.

Да није померио пута своме животу, не би, истина, понео владичанске митре, али би главу своју окитио неувехлим венцем уметничке славе.

Светао му био свагда спомен међу нама!

На скоро за тим, г. 1862, кад је дружини претило расуло са управе редитељске, мораде се Јован Ђорђевић примити и непосредне управе позоришне,

Под управом његовом обишло је наше позориште готово све крајеве српске, будећи и ширећи свест народну.

30. априла 1864. прославило је у Новом Саду и наше народно позориште тридесетогодишњи дан рођења великога Шекспира.

Том приликом говорио је Г. Гершић у спомен В. Шекспиру, најтавашши му живот и рад и велики значај и утицај му на ум и дух човештва, а на посебна развијак драматскот песништва и уметности код европских народа.

За тим је приказана прва радња из шекспирове трагедије „Краљ Рикард III.“, коју су превели у јамбима др. Ј. Андрејевић и Л. Костић.

С неким страхом и неповерењем испрекивао је наш свет, да види први пут Шекспира на српској позорници.

Управа народнога позоришта није се била до тада лађала шекспирових дела за то, што је мислила, да је боље Шекспира никако и не представљати, него ма како га представљати, а спрема наше младе позоришне дружине ишље јој улевала толико поуздана, да би јој смела поверити приказ шекспирових трагедија.

Али кад је одломак „Краља Рикарда III.“ прешао преко наше позорнице сјајним успехом, пао је терет непоуздана са груди нашег света и сад је већ слободније могао погледати у будућност нашег позоришта.

Приказивачи заслужили су то веће велику захвалност, што никаквом дисопанијом не кварише узвишену расположаја.

Одело за представу тога одломка из шекспирове трагедије било је већином из

богате позоришне гардеробе Јована плем. Наке В. С. Миклушког.

На свршетку представе говорио је Лаза Костић „Епилог у славу шекспирову“, који се завршује овако:

„Сиротиња смо; гинућ' за благом,
земаљска блага ријемо још низ,
још ипак вични продирати вис
за благом небним. Ти науч' нас том!
Ал' ако мислиши, силних слава синт,
да, лакоми на блага твога мит,
изневеримо драго име Срб,
у онај народ да се прелије
ливена тол'ко душанова крв,
што теби може зборит' смелије,
угледније што те је славит' знао,
мислиши ли тако, онда нам је жао —
до страшног суда још претрпи се
а не верујеш ли — посрби се!“

И тако се завршила скромна светковина шекспирова у нашем народном позоришту.

Тим је одало и наше позориште дуг захвалности оцу новога позоришта, који је, као што вели Виктор Иго, „после Бога највише створио.“

15. августа 1867. била је у Чакову светковина, каквих је до сад мало имао српски народ.

Тога дана дигла је чаковачка општина српску спомену плочу на кући, у којој се родио први народни учитељ и књижевник Доситије Обрадовић.

Још у очи тога дана поче се светковина осветљењем и позоришном представом, што је даде у арени наше народно позориште, које је ли ради тога дошло било у Чаково.

У једноме од приказаних комада, у „Староме кованцији“, беху уплатене многе изреке доситијеве.

На сам дан светковине око 9 са са почела се у цркви чаковачкој, коју Доситије тако често спомиње, свечана служба божија, на којој је говорио архимандрит бездински Т. Живковић, а певала је црквене пеосме наша позоришна дружина. Из цркве ишло се после пред кућу, у којој се родио славни наш књижевник.

Кућа није више она иста, али је на-

зидана на оном истом месту и налази се у њој још један зид од старе куће оца Доситијева.

У ту је кућу с улице узидана плоча с патином: „У овој се кући родио Доситије Обрадовић год. 1739.“

Пред кућом је поздравио госте прота чаковачки Табаковић, а у име српског ученог друштва говорио је Милан Кујунџић о Доситију и његову значењу у историји српске књижевности и српског народног развитка. За њим је говорио М. Р. Стојковић, а наша народна позоришна дружина навала је несму затворавању парочито за откривање те плоче.

Увече тога дана била је беседа, коју је приредило наше народно позориште, па којој је осим навања декламовано више ствари, а говорили су Тоша Недељковић и Г. Гершић, први о Доситију, а други о томе, како ваља чувати народност и чиме.

После те прославе оде наша позоришта из Чакова у Београд на позив та-мошњег позоришног одбора.

Прелаз тај употреби Јован Ђорђевић на то, да придобије никад непрежаљеног кнеза Михаила за ствар народног позоришта.

Оп је, које умним и разумним разлагањем о потреби сталног народног позоришта у Београду, које добрим, складним представама, усхитио кнеза тако, да је кнез 5. новембра 1867. г. после представе шаљиве игре „Госпође и хусари“ запитао Ј. Ђорђевића: „Како сте задовољни у Београду?“

Ђорђевић му одговори, да је све добро, само што је локал мален и незгодан (то је било у дворани „код енглеске краљице“).

На то изговори узвишене духа владаљац српски ове знамените речи: „Ја ћу вами сазидати зграду, па ћете онда задовољни бити и с тим!“

И заиста дарежљивошћу кнеза Михаила, а по жељи његовој, поче се већ августа 1868. зидати народно позориште, а 30. октобра 1869. би отворено свечаном представом

На жалост, блажене усномене оснивачу, владаоцу мученику, не би суђено, да угледа своју племениту намеру довршено; не би му суђено, да прими за то срдчну захвалност благодарног народа свога!

Пуних осам година управљао је Ј. Ђорђевић папним позориштем; пуних осам година био је први српски Атлас, који је писао позориште посиро на својим племићима.

Цео рад његов око позоришта била је непрекидна борба за опстанак му.

Ако се учинио један корак напред, одмах су морала учинити се два корака назад.

„Ил' није дао ћаво, ил' није дао Бог!“ тек се није могло напредовати онако, као што је он хтео.

После дуге борбе и тешких напора, јубављу, пожртвовањем, преговарањем и марљивим радом својим ударио је Јован Ђорђевић ваљан темељ нашем народном позоришту и засадио здраво семе, из ког је попикло плодно и сад већ разгранато дрво нашег народног позоришта.

Све, што је год писао Ђорђевић о нашем позоришту, вреди злата.

Расправама и чланцима својим о нашем позоришту положио је тако рећи основ законику за ту нашу позоришну државицу.

Ми смо заиста срећни, што можемо ићи стазом, коју је он утрњо.

Нов параштaj не зна с каквим се неизгодама борио Ј. Ђорђевић, док је основао народно позориште; не зна, какве је грдије пренеке морао уклонити с пута, докле га је повео стазом, којом сада ходи; не зна колике је муке претрпео, док је подигао наше народно позориште, тај понос и украс нашем духовном животу, ту светлу круну за ноноситу главу нашег народа.

Ми, којима се дала прилика те смо загледали у светилиште његове трудбе и борбе; ми, који смо окусили и по коју горку кап, што је канула из чаше, коју су чемериком наточили му први дани његове патње и муке: ми ваља да се поклонимо горостасној снази његовој, коју је

развио, да створи и одржи наше народно позориште; ми вала да се радујемо и веселимо, што можемо приликом прославе 25-годишњице нашег народног позоришта у средини гашој поздравити творца и оца нашег народног позоришта и од свега срца захелити му, да га Бог још дugo и дugo поживи на дику и понос парода српскога! Живио!

Оснивањем народног позоришта у Београду г. 1868. пређе и Ј. Ђорђевић са већином наших глумача.

Велика је брига била спонаја тада, све родољубе, којима је на срцу лежало пане народно позориште.

Та брига и страховање за онстанак нашег позоришта била је у то доба у толико већа, што је ваљало набавити и заменика управитељу и нове чланове, и што се још једнако ваљало бринути и о средствима, којима ће се одржати народно позориште.

У тој незгоди позове опита волја и жеља позоришне скупине па чело управе дра Јована Суботића и А. Хаџића, људе, који су по свом дотадашњем раду давали највише јемства за то, да ће знати и умети опростити народно позориште свију непримика, и да ће се знати постарати, да народно позориште одговори своме задатку, па да тако постане великим икољом, у којој ће се народ свему учити и за све одушевљавати, што је лено, добро, истинито, племенито и српско.

Привремена управа над самом позоришном дружином би поверена А. Хаџићу, који је сматрао за своју дужност, да се одазове томе поверију, тим пре и тим више, што је увидео критично стање нашег позоришта и што је увек готов био народу послужити по силама својима свагда, а нарочито онде, где је то потреба народна пајпрече захтевала.

Отварање београдског позоришта год. 1868. произвело је јак потрес и код загребачког и код новосадског народног позоришта, а особито код новосадског, које је одмах у почетку морало и управитеља

и половину својих чланова уступити Београду.

Загребачко позориште опоравило се од тог удара на скоро добивши много већу субвенцију него што је имало београдско позориште, па према томе повишијући плате својим члановима и дајући им изгледа за удобнији живот, одмамило је к себи опет патраг и своје, а и неке београдске чланове.

Много је тежи и опаснији био положај новосадског народног позоришта, које због већег броја изгубљених чланова, које с тога, што није имало нити има сигурне субвенције, а шак је и опо по неволи могао повишивати плате својим члановима.

У јесен 1867. г. беше код нашег позоришта у Новом Саду пајвећа плата месечно 55 фор., а одмах за тим скочила је на 70—90 ф. а. вр.

Што су глумачке плате код сва три позоришта у почетку скочиле, било је веома природно, јер се број глумаца из два позоришта па један пут морао поделити на три. Али је вредно запитати, за што су и посље скакале и за што јони и сад скчују?

Сама скуноћа није једини, а није ни главни узрок.

Томе је узрок поглавито то, што је несаразмерица између броја позоришта и броја глумаца остала и сад она, која је била у почетку, т. ј. према позоришним потребама није се производило доста нових глумачких снага, те није било међу њима утакмице.

Ко је томе крив!

Загребачко позориште није много производило, али није ни морало, прво, што му губитак у члановима није био велик, друго, што је, имајући јаку субвенцију, кадро било готове глумце добијати из Новог Сада и Београда.

У Новом Саду производило се доста, а и данас се јони производи непрекидно, али су многи у Београд и Загреб одлазили или на веће плате, или што им се досадило непрекидно путовање.

Од многих глумца, који су поникли у овом позоришту и овде се усавршили, спомињемо овом приликом само: Лазу Телечког, Саву Рајковића и Навла Маринковића, који су, па нашу велику жалост, свише рано преминули.

Лаза Телечки био је за позоришну уметност одушевљени глумац, који је це-прекидним учешћем и марљивошћу набавио себи крила, којима се винуо у недогледне висине глумачке уметности.

Он није само стварао карактере, него их је и индивидуалисао.

Особито је велик био у приказивању сника и прилика из нашеј народног живота.

Чича Нанта у „Шарану“, Чича Мија у „Старом баџи“, слепац Арса у „Сађурици и шубари“, Пратљача у „Новом племићу“, Стари кованција, у комаду истога имена, Грабић у „Честитам“ и Максим Црнојевић — у комаду истога имена — све су то сами неувеҳли листићи у венцу његове неумрле уметничке славе.

Тим приказима својима занео је, за-дивио свакога верношћу, истинитошћу и природношћу своје игре.

Том природном игром својом обележио је пут, којим ваља да иде сваки глумац српски, који жели доћи до праве уметничке величине.

Сава Рајковић био је даровит глумац и као створен за то, да приказује тако зване „старе господаре“, тече, чике, тајке и ујаке, за које се тражи благословена доброћудност.

Био је прави Крез у бопомији.

У њему је био онај божанствени дар за здрав хумор, који се тако ретко налази у данашњих глумца.

Врлина му је била, што је створове несничких духова па ново стварао, верно природни и узлози, те је тиме доћаравао пред очи наше живот, у ком се сукобљавало сто зрачака у једној слици.

Имао је осећаја и за символику човечије душе у покрету, држању, гласу и у изразу лица.

Карактере, које је приказивао, гледао

је; да индивидуалише, а то му је давало игри правог живота, истине и свежине.

Његов Лебрехт Шлега у „Ултиму“, Шумбалички у „Јединици“, Радости у „Девојачком завету“, Маркиз Монтифор у „Дон Цезару од Базана“, Бромберг у „Проводацији“, Милош Обилић у комаду истог имена, Ива Црнојевић у „Максиму Црнојевићу“, и многе друге улоге — све су то били створови његове маните, његова ума и срца, створови, који су му прибавили лено, угледно место у пантеону српских глумца.

Наја Маринковић био је велик у приказивању добрих и доброћудних људи.

У томе пеће му се наћи скоро такмача.

Ко га је год гледао као Милера у „Сијетци и љубави“, као Добрића у „Пунинци“, као невца Букала у „Старом баџи“, као Минела Перена у комаду истог имена, као Џера у „Париском кочијашу“, као канелана у „Госпођама и хусарима“, кад оно у свима варијацима казује: „То не иде, господине мајору!“: увек ће се сећати његове вештачке игре, која је тако природна била, да никако неси могао ни помислити, да је то тек варукави глумачки приказ.

Тако исто не ће скоро родити мајка српскога глумца, који ће умети тако достојанствено приказати цареве и краљеве српске.

У томе га је много помагао његов јасан глас, леп говор српски, висок узраст и витак стас.

Сва ова три глумца заслужила су потпуно, да им оплетемо неувеҳли венац нашеј признања и наше захвалности и да ускликнемо: Слава им!

Позоришна дружина обилазила је и под новом привременом управом српске краљеве и радила је непрекидно на томе, да се наше позориште приближи своме задатку и да се вредним и достојним покаже народне потпоре и потномагања.

У том свом путовању давала је дружина 24. и 26. септембра 1872. г. две представе у војничком окопу под Прилом,

у арене, која је за ту цел веома згодно била удешина.

Те две представе живо су те подсећале на арене из грчкога и римскога доба.

На сваку од тих представа слетило се било које војника, већином наше народности, које осталога света из Руме, Ирига и околине до 8000 душа, а и време је послужило, да већ није могло лепше бити,

У том војничком окону приказана су два комада: „Стари бака и његов син хусар“, и „Границари“.

Обе те представе испане су тако дивно, да никако неси могао ни помислити, да се то на твоје очи занеста и не забива.

Сваки од наших глумаца и глумица осветљао је себи образ том приликом.

Те две представе стекле су нашем позоришту лепа имена и гласа у странога света, који се из различитих крајева био слегао у великом броју, да гледа војничку маневру.

По тим представама могао је тај стран свет видити, да ли смо ми „културфехиг“.

Да би се пажња нашега света према позоришту што већма пробудила и да би се сваки на нашој позорници приказани комад критички попротио, а и игра наших глумаца оценила: покренут је 1. децембра 1871. лист под именом „Позориште“.

Лист тај излази од то доба све једнако, и то, кад је позоришна дружина у Новом Саду, о дану сваке представе, иначе једашнут у месецу, и само по потреби чешће.

Лист тај уређује А. Хаџић.

Намера, која је тај лист покренула потпуно је постигнута: сваки комад, а и игру наших глумаца у сваком приказаном комаду, оценили су у том листу наши најбољи позоришни критичари, па су подстакли и друге писце са стране, да пишу о нашем позоришту, када се бави у њих; заинтересовала се велика публика за наше позориште; потномагао се рад позоришни ширењем естетичког, леног укуса и бистретијем мисли о позоришту.

Тако исто почела је управа г. 1872.

издавати низ одабраних позоришних дела, домаћих и страних, за представу удешина под насловом: „Зборник позоришних дела“.

То је лено, а јефтино издање новијих и старијих позоришних писаца и преводилаца наших по избору.

Тим издањем мислила је управа ко- ристити нашој драматској књижевности, која је јако сиромашна у штампаним по- зоришним делима; нашој публици, која би желела и читати оно, што је видела на позорници; приказивачком особљу, коме је лакше упознати се свакоме и са својом улогом и са целином позоришног дела из штампане књиге, него из погрешно пренисаних улога, или из шантачевог рукописа; најпосле и осталим нашим позориштима и добровољачким дружинама, усхтедиу ли што представљати из исте збирке.

Од тог „Зборника“ изашло је досад 20 свезака, а гдекоја од тих, у којима су дела Косте Трифковића, доживела је по два и три издања.

Приликом бављења позоришне дружишне у Митровици г. 1874 приредило је наше позориште 20. октобра, исти дан кад је прослава била и у Новом Саду, свечану представу у славу двадесетпетогодишњег књижевног рада Змај-Јована Јовановића.

На тој свечаној представи представљао се по 57. пут песников „Шаран“, који се бави у Митровици приказао први пут 20. јуна 1864

Пролог је говорио привремени управитељ А. Хаџић, који је том приликом разложио: ко је и шта је Змај-Јован Јовановић српском песништву и српском народу.

Потреба заједничке радње и споразума између оба наша пародна позоришта с ове и с оне стране Саве, изазвала је г. 1874. покушај, да се оба наша позоришта уједине, па да половину сваке године пробави позоришна дружина у Србији, а половину у нашим крајевима.

Ту је мисао прихватио и одбор, који је изаслан био од српске владе, да се посаветује о позоришту у опште и о новом отворању народнога позоришта у Београду на посе.

Одбор је у договору са управом наше народног позоришта пропашао, да би позориште у нашем народу само тако могло процветати најбоље, кад би се оба наша позоришта ујединила, па је у том смислу учинио и предлог влади; али та заиста велика мисао, да се бар на уметничком пољу ујединимо, није била прихваћена.

19. фебруара 1875. постигао је позориште наше нарочито, а нају драматску књижевност посебице велики удар: изгубисмо неуморног радника позоришног и даровитог писца шаљивих игара Косту Трифковића, који је тако рећи за наше позориште написао своје шаљиве игре, те верне слике из нашег народног и друштвеног живота.

Тим својим шаљивим играма знао је разиграти свакога, који има живо срце у трудима и топла осећаја за своје.

Већ за кратко време свога живота почео се био својом ванредном самониклом комичном силом у ред првих драматских писаца на целом словенском југу, а од какве би тек неизмерне користи могао бити нарочито нашем позоришту и нашој драматској књижевности, да му је Бог подарио дужа живота.

Нека је слава светлом имену његовом!

Као што је познато цео напредак свакога позоришта много стоји до саме управе, а овамо ни с једним заводом на свету није тако тешко управљати као с позориштем.

Нигде се не истичу људске страсти толико, колико у позоришту. Нигде не мају грамжића за славом и хвалом, сујета и осетљивост толико маха као у позоришту.

А то не може ни бити другачије.

Сваки прави глумац уметник мора свом душом својом и телом својим вр-

ишити свој тешки задатак, а то му узбуђује душу, дражи му живце и чини га и сувине осетљивим.

Јавна одликовања доприносе још, да глумац почне самог себе прецењивати, а то му се не може баш тако јако ни замерити: та ко не воли самог себе!

Ваља бити јака духа, да се у томе не поклизне и да се може увидети, да нисмо баш тако славни људи, за какве нас држи свет.

Таке људе ујединити на заједнички рад и у том их раду одржати у доброј вољи и лепој слози; научити их, да се не истичу, него да се павикну радити заљубав целини, да би се могао постићи велики и узвишен смер позоришта: није мали задатак, а то је задатак сваког управитеља.

Управитељ је осим тога и посредник између уметности и публике, између практичног и идеалног света и живота, па за то и захтева вршење дужности управитељске најбољу и најлеменију снагу.

Сваки прави управитељ мора знати шта је приказивачка уметност, мора познавати драматско песништво и глумачки свет са свима његовим особинама, мора имати јасан преглед целог позоришног рада, мора бити усталаш у своме послу, мора позориште волети и готов бити на сваке жртве, мора имати зиља и уменја у свима позоришним стварима, мора имати енергије, увиђавности и поштене воље мора бити савестан, тачан и непристрран у вршењу својих дужности.

С тога су баш и ретке итице добри позоришни управљачи и у других, напреднијих народа, а како де не буде то у нас, где се слабо ко одаје на то, да врши тај леп, илеменит, узвишен, ал' и доста мучан, тежак и пезахвалан посао, који као ни један други троши снагу човечију.

Ту муку око управе позоришне умножавала је још и непрекидна брига и стање о начину, како да се одржи наше позориште.

Готово цео рад привремене позоришне

управе око позорничата и не беше ништа друго, него права борба па живот и смрт.

Наше позориште, од постанка свога, није било никад у таквим сретним приликама, да се могло рећи о њему, да му је осигуран онстанак.

Тек што су савладане једне незгоде, одмах су исклеле друге; тек што се доскочило једним пеприликама, одмах су навалиле друге које су нашем позоришту увек претиле пропашћу.

Један од најглавнијих узрока тим пеприлицима вала тражити у томе, што се није одмах у почетку, док је још прво одушевљење трајало у народу, набавила толика главница, да се позориште издржава од прихода те главнице, и што се нису одмах прикупили обећани прилози, којих је било до 20 000 фор. а. вр.

Ал' кад то није учинено, управи по зоринији није преостало ништа друго, него да води бригу пеприклино о томе, како да се одржи и осигура позориште у нашем народу.

У тој намери обратила се управа превсега нашем народном сабору молећи за годинију потпору.

Сабор је одредио био позоришту годинију потпору од 3000 фор. а. вр., али та потпора није се никад издала.

После тога поднела је управа молбу ради годиније потпоре и земаљском сабору у Будим-Чешти, ал' и ту је била лоше среће: сабор је одбио ту молбу.

За тим је управа г. 1873. замолила била све наше црквене општине, да у свом просветном буџету одреде позоришту какву такву прилиму.

Од 600 општина наших једва се одазваше њих 26, али и тима би после забрањено давати потпоре народном позоришту.

Иза тога покушавало се скупљање прилога путем ковчежића.

Ти прилози у ковчежићима доносили су у почетку до 3.000 фор. па годину, али су после спали на 100—200 фор., а сада не посе готово ништа.

На послетку позван је г. 1874. народ српски попово па прилагање, и то па тај начин, да свака душа српска приложи само по један новчић па годину, па да се тако избави народно позориште од вечите кубуре и да се утврди за навек.

Ал' и тај ванај изнемоглог мезимчета нашег беше глас у пустини!

И тако нам не остале ништа друго, него да се мучимо и боримо и даље за наше позориште, и да се пеприклино довијамо, како да га спасемо од опасности, која му прети онстанку.

Да ли ће из те борбе па послетку синути ленини дани том нашем мезимчу међу нашим народним заводима: много стоји до нас самих, много стоји до тога, да ли ће наша љубав, наше одушевљење, наше пожртвовање према позоришту бити прилив или одлив у мору нашег родољубља.

Буде ли у нас воље јаке, истрајности, постојанства, пожртвовања: па законима саме природе мора и у мору нашем народног, нашем просветног живота настати прилив после дугог и дугог одлива.

Само узданица у нас саме, узданица у нашу силу, у нашу снагу, када је учинити, да гране сунце лепше среће и нашем позоришту, тој великој школи, која не да Србину да клоне духом, тој живој школи српској, која иде од места до места, те шири народну просвету и образовање, том народном заводу над заводима, који нас одржава у свести о нама самима.

Десет година дана вршила је привремена управа поверену јој тешку дужност, а да ли је и у колико одговорила своме задатку, није па њој да пресуђује; али толико ишак сме рећи без зазора, да јој је, уз пркос свима пеприклиним новчаним пеприликама, сва брига и све старање ишло само па то, да позориште наше постане за цео народ школа за морал и за сваку врлину, узор доброг и угlaђеног укуса, иносилач народне мисли, просвете и изображености, прави будионик народне

свести, народних осећаја, верни чувар народног духа, језика и народних обичаја, светло огледало сјајне и тужне прошлости и сретни гласник, ако Бод да ленише будућности наше.

Управа је ишила за тим да се развије и процвета у нас позорнина уметност и изворна драматска књижевност, да избором и удешавањем добрих комада за нашу позорницу и складним и уметничким представама пружи свету правог уметничког уживања, и да одрани ваљан подмладак, који не ће мислити туђом главом већ својом који не ће гледати туђим очима већ својима и који не ће ходити на туђим ногама већ на својима.

Управа је ишила за тим, да изнесе на позорницу мало но мало све производе наше народне драматске књижевности и да тако глумцима да прилике, да боље проучавају наше народне типове.

Проучавањем и приказивањем народних типова развија се тек изворна глумачка уметност.

Глумац проучавајући и глумећи само туђе драме остаје увек, по вољи или не-вољи, слаба копија туђе уметности.

Приказује ли пак наш глумац карактере из наше новеснице: сваку муку у том раду његовом обилато му награђује свест, да из гроба буди свете успомене славне и тужне нам прошлости, те садањем параштају лечи љуте ране, износећи му за углед борце за народну срећу и напредак.

Тек тада осећа глумац величину свога задатка, а тај је осећај пајвеће јемство за развијатак изворне, глумачке уметности наше.

Тај осећај подетиче сваког даровитијег глумца на то, да проучава у свакој прилици значај у свога народа и његове говорничке и мимичке особине.

Управа је осим тога гледала, да прилике глумце, да на позорници говоре природно, да се природно крећу и да се ниједан од њих не пести на штету целини.

Управа је гледала, да увери глумце, да се свака драматска радња тек тако може потпуно изнети на очи, ако сваки глумац ради као део неке целине, па ту целину никде не врећа истинијем својим, и да се природом и истинитошћу могу постићи пајвећи успеси у позорникој уметности.

Управа је сваком приликом подетицала глумце, да се родољубивим осећајем за народно позориште и узвинијеним одушевљењем за уметност племените надмеђу увршењу одређеног им задатка, да се ману сваке себичности, па да у позоришту гледају само светињу позорнишког завода и упашређење његове узвинене цели; да не буду прости комедијацији или пуке позорнишне занатлије, који само за новац раде, него за позорницу уметност одушевљени, о своме задатку свесни народни свећеници, који с покртвовањем раде на томе, да се народно позориште примакне мети својој, и да се у оните одржи па висине свога културнога задатка.

Оваким духом ваљало би задахнути и одушевљавати сваки позорнишки завод, хоћемо ли да одговори своме задатку.

Кад су кобне прилике попретиле општину „Матице Српске“, том нашем једином књижевном друштву, привремена управа сматрала је за родољубиви задатак, да се одрекне вршења дужности не-посредне управе над позорнишном друштвом и скунштином је тада поверила управу редитељу и вреном глумцу Д. Ружићу, који од 1879. године амо врши савесно и с разумевањем ту дужност, држећи ее у томе правица, који је искуство од двадесет и више година освештало и означило, да ће се њиме пајбоље и пајсигурије постићи узвинени задатак нашег народног позоришта.

Приликом бављења нашег позорништа у Земуну месеца јуна 1885. прелазио је подначеоник А. Хаџић у Београд више пута, да се договори са управитељем тамошњег кр. народног позоришта Милошадом Н. Шапчанином, шта би ваљало

радити, да се учврсти слога и узајмица између обе управе и оба позоришта и да се у погледу уметничког напредовања оба ова наша просветна завода учини оно, што ће им бити од користи.

Ти договори донели су собом то, да су на београдској позорници даване две представе, у којима су елошки суделовали чланови краљ. српског народног позоришта у Београду и чланови нашег народног позоришта

Прва представа била је 10., а друга 12. јуна 1885.

Приказана су ова два комада: „Фабрицијусова Ђерка“, од А. Виљбранта и „Краљ Лир“, од Шекспира.

У првом комаду играо је насловну улогу Д. Ружић, а у другом Т. Јовановић.

Силан се свет био слегао, да види одабране члапове оба наша друштва.

Обе те представе испала су сјајно.

Сваки приказивач трудио се, да одговори поверионом му задатку, озбиљно и својски, и да осветла себи образ.

То је био прави празник српске Талије.

И њено Величанство краљица српска Наталија присуствовала је на тим представама и изјавила је управи своје потпуно задовољство са тим приказима.

Леп успех, који је поститнут тим сложним заједничким радом, побудио је обе управе, да наставе тај заједнички рад и да од времена до времена дају такве представе на изменце на београдској и новосадској позорници.

Сваки прави пријатељ наше позоришне уметности мора се зарадовати од срца тој племенитој намери, том постигнутом лепом успеху, и тој, заиста, реткој појави у нас, што ће свакако бити од велике користи и од великог замашаја за развитак наших позоришних прилика.

18. новембра 1885. павршило се било двадесет и пет година како Паја Степић врши тешку улогу „духа“ у нашој позоришној дружини.

Он је некада и сам био управитељ путничке позоришне дружине, ал' тешке

неприлике примораше га, да напусти управу и распусти дружину, из које су теки постали после одлични глумци.

Наши „Чика-Паја“ излазио је у почетку по некади сам на позорницу као приказивач мањих улога; ал' на брзо окане се тога и заузме место шаптачево у народном позоришту.

Прослава његовог ревног службовања, удешена у Сомбору, била је скромна, али је ишла од срца.

5. априла 1886. доживесмо и у Новом Саду ретку светковину: прославу двадесетпетогодишњег глумовања Д. Ружића и Д. Ружићке, који су с нашим позориштем делили и пријатеље и тешке дане, који су управо срасли с овим позориштем.

Прослава та започела се свечаном представом, а завршила се банкетом.

Двадесет и пет година глумили су јубилари, напредовали су неизрекидно, борили се, ал' се нису уморили.

Живети и глумовати значило је за њих то исто.

У шаровитој промени позориног жи вота, окружени поштовачима сваке врсте, тражени од људи па гласу, праћени зашићу и злобом: били су и остали с поштеним, добрым срцем, бистром главом, уметници, који су у напретку позорином налазили сву срећу своју.

С мало речи много рећи, па да то разуме свако: стара је уметност, која се тешко постизава, а они су то постигли.

Имена њихова забележиће позесница наша златним словима у књигу, у коју се уписују славна имена свију наших вредних будилаца и унапредилаца просвете и уметности.

Прослава њиховог 25 годишњег глумовања испала је сјајно у сваком погледу: поздрави су долазили са свију страна и јубилари су били одликованы различитим поклонима и даровима.

Благо сваком позоришту, где се цене и поштују глумачке врлине, где се трновити венац глумачке патње, муке и не-

вље замењује свежим цветним венцем народног признања, љубави и захвалности!

Репертоар нашег позоришта лепо се умножио. Сада има у њему преко 436 комада, а међу њима до 98 оригинала, од којих је више од половице написано ли за наше позориште.

Наше најбоље списатељске снаге посветиле сура своја драматској књижевности једино нашем позоришту за љубав.

Ето какав је леп полет дало наше позориште за време свога опстанка напој драматској књижевности.

Као што видимо тежак, претежак беше постанак и развитак нашег народног позоришта.

Тежак, претежак, ал' и скроман беше му почетак и развитак.

Без потпоре, једва једвице и трпено, започе оно свој рад; али основа му беше добра, језгра здрава, воља озбиљна, брига и старање да се утемељи јака, и тако мало по мало стаде нестајати кобних запрека.

Наше народно позоринте, које су не-пријатељи и завидљивци наши до сад гледали тек неким сажалењем и подсмећом, развија се тако лепо, да му сада завидљивим оком сматрају развитак и напредак.

Љубављу, пожртвовањем, марљивим, истрајним радом, и што смо погодили праву стазу, дошли смо до тога, да се у многоме смене мерити и са страним позориштима, која су стекла себи гласа у свету, те тако можемо рећи без затора, да смо после дуге борбе и тешких напора ударили ваљан темељ и посејали много плодно семе, из ког ће иши оно, што ће бити савршеније и боље.

Што је наше позориште ударило правим путем, што је у њему било увек неког вишег песничког полета, што се од постанка свога развијало у правцу чисто народном и идеалном, што је лено, ако и лагано, али за то сигурно, напредовало и у позоришној уметности и у своме утицају на народ: може се захвалити само томе, што се у нас до скора управа позоришниа поверила увек људима књижевницима,

који су у стању били сматрати позорите са вишег гледината, који су тако и тежили све за вишим и вишим, који нису рад свој удешавали по плати и награди, него који су живот свој посветили само просветном напретку народном, па су тако готови били и на сваковрсне жртве.

Посао још није довршен. Још ваља тежити за оним, што је боље, ваљаније и савршеније, али ми треба да истрајемо у том раду, не ћемо ли, да нам образ црвени пред страним светом, не ћемо ли, да нас постигне праведан укор нашег по-томства.

Ми смо позоринте створили, одржали, увећали, подигли: ми треба да га узнесемо и до славе и части!

Али за ту цел ваља да раде сложно и управа и критика, и глумци и песници наши, ваља да прионе цео народ наш свим одушевљењем својим.

Таком слогом утврдићемо нашу најнароднију установу, показаћемо свету, да смо и ми кадри stati у ред просвећених народа, постидићемо на скоро све своје непријатеље, противнике и завидљивце.

Радимо, - дакле, и помозимо себи, али не тренутним пламеном одушевљења, као што се у нас већином раде озбиљне ствари, већ радимо мушки, разборито, не сматрајући позориште модом или простом забавом, него узмимо, да нам је то света дужност, коју нам ваља вршити, јер нам то налаже озбиљно рођољубље.

Послушајмо само како лено говори о томе творац нашег народног позоришта Ј. Ђорђевић: „Народ је вечан, народ је јак, народ је богат. Њему нема смрти док се сам не убије; његове милионе стварају милионе; па зар и он да дође као дужник, који свој дуг пориче или га платити не може? Зар народ читав, зар милиони народних глава да изјаве, да су банкроти, где је говор о свети, са којом један једини човек средњег имања може да расположи? А то не сме да буде, и док има у народу још само једно поштено перо, и једна поштена душа, и то једно перо

и она једна уста треба да војују против те грудне срамоте, коју хоће да му нанесе глупост или бесавестност појединих, који јавно у његово име говоре и своје мане њему пришињавају.“

Не би л' дакле било од Бога грехота а од људи зазор и срамота, да не осигурамо и утврдимо наше народно позориште онда, кад је за 25 година показало толико животне снаге.

Ако икome, то је нама позориште прави чувар народног језика; будионик народне свести, народног поноса и свију народних врлина; оно је школа и уточиште свега што је добро, лепо, узвишене и српско; оно је јасна сведоцба пробуђеног у народу духовног живота; живи знак народне самосталности и јемац лепше народне будућности; оно даје нова полета нашој народној драматској књижевности, и везује нас са сродном и једноплеменом браћом нашом словенском; упознаје нас са страним изображеним светом и подиже нас у ред других просвећених народа у свету.

Пропаст нашега позоришта дакле био бы неописан удар за нас, нити би се од те рапе могли подићи на скоро.

Покрај грудне штете за народни језик и књижевност и за цео друштвени живот наш, служио би такав догађај свима противницима нашима за доказ, да смо не зреди за виши духовни живот.

Од тога удара може нас спasti само то, ако се заузмемо својски, да ослободимо већ једном наше позориште од непрекидног страховања за опстанак му.

Чувајмо га, дакле, као зеницу у оку, а време ће показати, какво смо неоцењено благо у њему сачували и предали потомцима нашима.

Прионимо сви око нашег народног позоришта, улажимо сву снагу своју да га утврдимо, осигурамо и обезбедимо.

Само на гај начин моћи ћемо показати, да љубимо свој језик и своју народност, да ценимо просвету и изображење, да у мемо заступати име и достојанство народа нашег пред страним светом, који мотри на дела наша!

Помозимо сами себи, јер нам нико до Бога помоћи не ће!

Ако тако узрадимо, засведочићемо свету и потомству најбоље, да смо разумели дух времена, да смо подмирили једну од најпречих наших народних духовних потреба у данашњем просвећеном веку.

У то име нека је слава нашем народном позоришту, које је преживело мучних 25 година!

Нека му та мучна прошлост буде стац камен за лепшу и светлију будућност!

Слава нашем народном позоришту сад и за свагда!

Слава му!

ЛИСТИЋИ.

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

(Прослава 25-годишњица срп. нар. позоришта у *Новом Саду*.) Прослава позоришна трајала је шест дана. Почета је 6. а довршена је 12. априла о. г. О првом дану прославе говорили смо већ у овоме листу, а сада ћемо донети кратак извештај и о другим данима те прославе, која је била на дику, понос и славу српскога народа, српскога имена и српскога гласа у страном свету.

У уторак 7. априла, као на други дан светковине, приказала се „*Избирачница*“, од Кости Трифковића, и „*Преки лек*“, од М. Калића. Оба комада одиграна су тако екладно, живо и при-

родно, да је публика занесена и задовољна оставила позоришну дворану.

У среду 8. априла, о трећем дану прославе, представљао се: „*Владислав*“, од Ј. С. Иоповића. Насловну улогу играо је Адам Мандровић с онаквом уметношћу, којом је само он једини у нас кадар изводити улоге такве врсте. А. Хаџић поздравио је на отвореној сцени дничног уметника и предао му у знак признања и захвалности лаворов венац, с лепим тракама, и сребрни пехар, дар родољубивих Српкиња ново садских.

У петак 10. априла, о четвртом дану прославе, приказао се „*Максим Црнојевић*“, од дра

Л. Костића. Насловну улогу играо је Ружић, Иву Ћиројевића А. Мандровић, а Јевросиму Д. Ружићка. Ретко је уживање било гледати те три веинтажке снаге у један и исти мах на позорници. Публика је бурним новлађивањем и честим изазивањем одликovala игру њихову. И остали су били са свим на свом месту, те је свет наш, раздраган добром представом, са свим задовољан изашао из позоришта.

У суботу 11. априла, о шестом дану прославе, приказани су у три раздела поједини призори из ових драма и трагедија:

I раздео.

1. *Сеоба српска*, од Ђорђа Јакшића. (III. део, 1. појава.)
2. *Немања*, од дра Јована Суботића. (I. чин, 4. појава.)
3. *Демон*, од дра М. Јовановића (I. део, 1. појава.)

II раздео.

1. *Краљ Вукашин*, од Драг. Ј. Илијића. (I. део, 1. појава.)
2. *Цар Лазар*, од М. Бана. (IV. чин, 1. појава.)
3. *Ђурађ Бранковић*, по Оберњику, од Ј. Ђорђевића. (III. чин.)

III. раздео.

1. *Стеван последни краљ босански*, од М. Поповића. (Ш. чин, 1. појава.)
2. „*Преходница српске слободе или српски Хајдуци*“, од Ђ. Малетића. (Ш. чин, 2. појава.)
3. *Сабља Краљевића Марка*, од Ј. Ђорђевића и А. Хацића. (VII. слика: Српско славље.)

Приказом тих појединих призора ишло се на то, да се очигледно представи развитак српске драме и да се изнесе српска повесница у главнијим њеним моментима.

На овој представи била су и наша три драмска писца: *Матија Бан*, *Ђорђе Малетић* и *Драг. Ј. Илијић*.

Публика је одушевљено поздравила та три писца српска, који су те поздраве примили са захвалношћу.

У тој представи суделовао је *Тома Јовановић* у улози „Краља Вукашина“, „Ђурђа Бранковића“ и „Миљка Мрконића“.

И госта глумца поздравио је на отвореној је А. Хацић и предао му у име новосадских Српкиња лаворов венац с тракама и лепо посуђе од сребра за сто.

У недељу 12. априла, о шестом дану прославе, била је беседа с игралком.

На беседи су суделовали: *Стеван Дескашев* и *М. Марковић* и вел.-какиндско, карловачко и новосадско певачко друштво.

Беседа је испала јајно. Дворана је била дупком пуно света: могло је бити преко хиљаде

душа. Дивно, уметничко певање Стевана Дескашева занело је публику. И певачка друштва певала су веома лепо, а тако исто и М. Марковић. У име управе позоришне поздравио је на отвореној је А. Хацић, и предао је певачким друштвима и М. Марковићу, венце с тракама, а Ст. Дескашеву венац с тракама и леп поклон, сребрни пехар. Осим тога предао је новосадско певачко друштво свом управљачу Јорговићу у знак своје захвалности такођер венац с тракама.

Света је било на беседи готово из свију крајева српских. Расположај је био да већ не може бити бољи, те је тако весеље трајало до беле зоре.

Извештај о примању и издавању „Српске нар. позоришне дружине“ за време бављења њеног у Новоме Саду од 15. марта до 15. априла 1887.

I. Примање.

1 представа: „Све за сина“ . фор.	175.60	н.
2 представа: „Смрт Стевана Дечанског“ фор.	171.30	н.
3 представа: „Убица“	205.—	н.
4 представа: „Завађена браћа“	94.80	н.
5 представа: „Расникућа“	223.—	н.

О прослави 25-годишњице „Срп. нар. позоришта“:

6 представа: „Пријатељи“, Пролог и т. д (I. дан прославе)	фор.	430.—	н.
7 представа: „Избирачица“ (II. дан прославе)	фор.	292.60	н.
8 представа: „Владислав“, (III. дан прославе)	фор.	30.40	н.
9 представа: „Максим Ћиројевић“. (IV. дан прославе),	фор.	432.80	н.
10 представа: Поједини призори из 9 позор. дела (V. дан прославе)	фор.	455.—	н.

Свега . фор. 2,830.50 н.

II. Издавање.

1. Плата глумачког и осталог спомоћног особља од 15. марта до 15. април 1887.	фор.	1,278.—	н.
2. Дневни трошкови око представа, по извештајима	фор.	445.66	н.
3. Остали трошкови, као путни трошак позор. дружине из Ст. Бачеја у Н.-Сад итд. по списку и рачунима управитеља Ђ. Ружића	фор.	578.38	н.
Свега . фор.	2,302.04	н.	

Кад се одбије издавање од примања, остаје чист сувинак фор. 528.46 нов.

У Новоме Саду, 17. априла 1877.

Данило Манојловић, с. р. благајник „сри-

нар. позоришта", Ђока М. Поповић, с. р., члан управног одбора, Ђура Стојковић, с. р., члан управног одбора, Бранко М. Рашчић, с. р., дневни благајник.

Брзојавни поздрави о прослави 25-годишњице српског народног позоришта.

Цетиње, Радујући се од срца напретку вашем на пољу лијепе умјетности, честитам вам данашњу славу и желим, да сводови вашег храма просвјете одлежу навијек српском ријечу као и срца ваша љубављу к роду и дому, *Никола I.*

Цетиње. Честитам вам срдачнољену и достојну славу на првој триумфалној станици иза труднога, али за народ благословеног, двадесетпетогодишњег рада. Зидајући тај бедем народности наше улозима вашег умља и срца, ви сте зидари и једног дијела љепше будућности српске. Живјели такови зидари и зграда им вјечита била. *Јован Павловић.*

Загреб. Весељу и радости пригодом прославе двадесетпетгодишњице постојећа српског народног позоришта придржује се и хрватска драма у Загребу и кличе: „Слава!“

Хрватска драма.

Цетиње. Побратимски поздрав из колијевке „Горског Вијенца“ и „Балканске царице“ војвода Ђанкој посестрими. *Зетски дом.*

Цетиње. Поздрављамо љепу славу српске просвјете са жељом: дочекали другу сјајнију!

Читаоница.

Цетиње. Радујући се, што је први талијин храм у Српству сјајно провео четврт вјека, желимо му још сјајнију будућност.

Ровински, Милјанић, Бркановић, Машановић, Татар, Машавуљ, Новаковић, Јовановић, Пијер, Вулетинић.

Београд. Због непредвиђених домаћих околности, није ми, као што сам желео, могућно доћи. Молим да управа друштва за народно позориште изволи примити моје честиташе и срдачну жељу, да позориште, којим управља, води и даље све лепијо будућности.

M. П. Шапчанин.

Цетиње. Испоручи моју честитку Талији, ти си предсједник талијанске владе; чувай мир Јевропе, да Талиј буде 50-годишњица још јећиша. *Лазо Костић.*

Минхен. Слава вентине, слава је народне свести. *Јоћа Савић*

Глина. Двадесет пет свјештеника српских сакупљени овдје поздрављају у име педесет тисућа народа српскога на овом крају највећи чистотију културну светковину народа српскога на овој страни. Док јадан народ раздиру

душмани вањски и унутрашњи на толико страна, нека га барем књига и умјетност приbere у народно коло слоге и заједничког рада. Тако тек дај останемо живи и да сртно сузбијамо душманске навале на светиње потомака Обилића и витешкога Саве. Кличемо са народом својим дичнијем синовима слава и хвала, а позоришна прослава, коју српски овострани народ са свијех страна данас поздравља, не може проћи, да се не спомене име првијех српскијех умјетника Димитрија и Драгиње Ружићеве. Живили! За све Прото *Дане Прича.*

Београд. Као стари пријатељ позоришта честитам јубилеј. Нека позориште напредује, да чува и буди спомен прошлости, загрева и разведрава садашњост, и да спрема и дочека будућност: ускре разанетога сриства. *Гершић.*

Београд. Као бивши члан народног позоришта новосадског поздрављам прославу.

Милка Гргурова.

Беловар. Пратећи петнаест година живим учешћем напредак српског нам позоришта поздрављам му светле дане најусрдније.

Будисављевић.

Брод. Честитамо срдачно данашњој слави. *Бродско добровољачко казалишно друштво.*

Праг. Студентство ческе беруц врелу участ на славности српскога народнога дивадла пишеје му здар и росквет нејсквелејши.

Академички читенарски сполек.

Загреб. У овој 25 годишњој прослави нашег позоришта положите камен љепијо нади народној и слави његовога позоришта.

Уредништво „Србобрана“.

Бела Црква. Поздрављамо двадесетпетогодишњу прославу довикујући: Живила јој управа и чланови, да наставе ширење просвете по народу.

За добротв. задругу Српкиња у Б. Цркви. *Софija Стапојловић,* начелница.

Београд. У име академијског певачког друштва честитамо 25-годишњицу српског народног позоришта, плетући у исто време венац од симпатичних жеља, искићен најтоплијим осећајима душе. Слава труdbеницима око тога српскога народног завода. *Управа.*

Загреб. Весељу и радости пригодом прославе двадесетпетгодишњице постајања српског народног позоришта, придржује се српско пјевачко друштво у Загребу и кличе: Живио појртвовни српски народ! Живила дружина српског народног позоришта!

Одбор.

Бео. Слава нашем дичном мезимчуту, носионцу српске мисли — кличе из пуних груди *Зора.*

Издаје управа српског народног позоришта.